

Dünün Dünyası Çerçevesinde Niteliksiz Adam: Toplumsal Panorama

Emre Bekir Güven , Siirt

 <https://doi.org/10.37583/diyalog.1404176>

Öz

Stefan Zweig'in *Dünün Dünyası* yapıtında, ağırlıklı olarak 19. yüzyılın son çeyreğini ve 20. yüzyılın ilk yarısını kapsayan, Viyana ve Avusturya'daki yaşamın farklı boyutlarına dair bir panorama aktarılmaktadır. Buna paralel olarak, Robert Musil'in tamamlanmamış *Niteliksiz Adam* yapıtında da Viyana ve "İmpkralya/Kakanya" adı altında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na dair, 20. yüzyılın ilk çeyreğini aşan bir zamanı kapsayan toplumsal veriler yer almaktadır. Her iki yazar da sadece imparatorluğun değil, aynı zamanda toplumun da bir dönüşüm içerisinde olduğunun farkındadır. İmparatorluk ve toplum, çöküş ile baş başadır; ancak buna direnmektedir. Görece uzun bir zaman boyunca refah ve sanat ile anılmış olan Viyana ve barındırdığı topluluk, bir noktadan sonra psikanalizle yüzleşmektedir.

Bu çalışmada, Robert Musil'in *Niteliksiz Adam* romanında çizdiği toplumsal manzara, Stefan Zweig'in *Dünün Dünyası* anıları kapsamında irdelenmektedir. Birinci Dünya Savaşı öncesi, esnası ve sonrasının yanı sıra İkinci Dünya Savaşı öncesini kapsayacak bir zaman özelinde, Almanca konuşan (deutschsprachig) toplumun anılan yapıtlar üzerinden sosyal analizi yapılmaktadır. Çalışmanın amacı, değişim ve dönüşümüyle tanınan çalkantılı bir dönemin toplumsal panoramasını, söz konusu çalkantıların bire bir etkilediği iki isim ve iki birincil kaynak üzerinden ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler: *Stefan Zweig, Dünün Dünyası, Robert Musil, Niteliksiz Adam, Toplum.*

Abstract

The Man Without Qualities in the Framework of The World of Yesterday: Social Panorama

Stefan Zweig's *The World of Yesterday* presents a panorama of the different dimensions of life in Vienna and Austria, mainly covering the last quarter of the 19th century and the first half of the 20th century. Parallel to this, Robert Musil's unfinished *The Man Without Qualities* contains social data covering a time spanning more than the first quarter of the 20th century about Vienna and the Austro-Hungarian Empire under the name of "Kakanien". Both writers are aware that not only the empire, but also society is undergoing a transformation. Empire and society are in decline, but they try to resist. Vienna and its community, which has been known for prosperity and art for a relatively long time, confronts after a certain point psychoanalysis.

In this study, the social landscape drawn by Robert Musil in his novel *The Man Without Qualities* is examined within the scope of Stefan Zweig's memories *The World of Yesterday*. A social analysis of the German-speaking society (deutschsprachig) is made through the mentioned works, in a time specific to the period before, during and after the First World War, as well as before the Second World War. The aim of

the study is to reveal the social panorama of a turbulent period, known for its change and transformation, through two names and two primary sources, which were directly affected by these turbulences.

Keywords: *Stefan Zweig, The World of Yesterday, Robert Musil, The Man Without Qualities, Society.*

EXTENDED ABSTRACT

The transition period from the 19th century to the 20th century is a time worth examining in terms of social changes and transformations. Some phenomena are changing and transforming in a wide geography of Europe, especially in Austria, which has provided a healthy environment in terms of social atmosphere for a relatively long time. Vienna, one of the important centers of science and art, is in the middle of these changes and transformations.

As a city that is almost a symbol of social peace and prosperity, Vienna undertakes also the role of a symbol of change and transformation. In this city, which is the center of power, wealth and progress, some developments are emerging that are not directly felt at the first stage, but will be the causes of many consequences in the future. On the one hand, the original and multidimensional material of modernism is presented to people in different fields of art, on the other hand, technical developments that were difficult to imagine before are included in people's lives. Under the atmosphere, which in general seems to be moving in a positive direction, there is a secret decay and collapse.

The transition between the two centuries in question can be interpreted as the thin border between the summit and the abyss. The decline of the individual, society and space began when they were at their peak.

The World of Yesterday, in which Austrian writer Stefan Zweig (1881-1942) narrates his memoirs, provides quality material for understanding the social situation in the transition period from the 19th century to the 20th century. It conveys the changes and transformations experienced in Austria and Europe, especially in Vienna. As an individual who was personally involved in the events and personally affected by the events, Zweig describes the society he belongs to and the place he lives in. At the center of the story is not himself, but what happened. As a type of non-fiction text, *The World of Yesterday* has the quality of a "historical document" in this respect. On the other hand, *The Man Without Qualities*, as a fictional text, contains data about the individual, society and space.

Another Austrian writer or novelist, Robert Musil (1880-1942), like Zweig, paints the social scene in *The Man Without Qualities*, one of the most successful examples of the 20th century and the general history of the novel. However, the data on this scene may be hidden in details in *The Man Without Qualities*, according to a non-fiction text. In the process of the detection of these details, deep codings may come out. According to the view of *The Man Without Qualities*, the soul and the body are in conflict, as are the individual, the society, the place. Everything is moving in a turmoil and is preparing a big event. On the other hand, individuals with different profiles are in collapse both independently and together with each other. At many points, almost every phenomenon belonging to society is dragged into collapse without causality.

The World of Yesterday and *The Man Without Qualities* are important works in conveying and understanding the atmosphere before the First World War. Since they are two different types of text, they provide a mutual control mechanism in analyzing the social situation of the period.

Stefan Zweig and Robert Musil, as two names who isolated themselves or were forced to be isolated from the society, whose works were banned, and who went into exile from a certain stage of their lives, were directly affected by the atmosphere of the period before and after the First World War. The first one committed suicide, the other died in poverty, both names died in exile. Therefore, they should be seen as key figures in understanding this period. Their works, on the other hand, are worth examining in terms of the social data they contain.

This study deals with the social data in Robert Musil's novel *The Man Without Qualities* within the framework of Stefan Zweig's *The World of Yesterday* and creates a general view of the social situation before the First World War.

Giriş

İnsanlık tarihinde değişim ve dönüşümün olmadığı bir dönem belirlemek güçtür. Tarihsel sürecin doğası gereği, insan ve içerisinde bulunduğu evren değişir ve dönüşür. Tarih boyunca gerçekleşmiş olan değişim ve dönüşümlerin çok azının, Avrupa'nın 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecindeki kadar etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bir yanda hiç olmadığı kadar ardi ardına gelen teknolojik gelişmeler ortaya çıkmakta; diğeryanda uzun süren savaşlarla yoğrulmuş, çatışmalarla şekillenmiş insanları, görece uzun bir huzur döneminden sonra, tekrar saran tedirginlik yer almaktadır. Başta Viyana olmak üzere Roma, Paris, Londra ve Berlin gibi Avrupa başkentlerinde insanlar edebiyat, resim, müzik, dans ve o dönem için inanması güç bir gelişme olarak sinema ile meşguldür. Modernizm ile birlikte sanatta, daha önce görülmemiş yenilikte teknik ve temalar insanlığın adeta hizmetindedir.

Bir yanda Stefan Zweig'in *güven içinde yaşamının altın çağı* (Zweig 2013: 21) olarak tanımladığı bir ortam, diğeryanda Sigmund Freud ve Alfred Adler'in çalışmalarını doğuran ihtiyaç söz konusudur. Toplumun genelinde hayal edilen ile var olan çatışmaktadır. Bu durumun, sadece Avusturya-Macaristan coğrafyası için değil, Avrupa'nın geneli için geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, psikanaliz ve bireysel psikoloji başta olmak üzere bazı kuramların ortaya çıktığı coğrafya göz önüne alınacak olursa, durumun Avusturya hatta Viyana için daha ileri boyutta olduğu açıktır. Zweig'in Avusturya özelinde Birinci Dünya Savaşı öncesine ait durumu tarif etmek için başvurduğu ifadeler şu şekildedir:

Neredeyse bin yıl hüküm süren Avusturya monarşimizde her şey kalıcılık üzerine kurulmuş gibiydi ve devlet bu devamlılığın en büyük güvencesiydi. Devletin vatandaşlarına sağladığı haklar, halkın özgürce seçtiği temsilcilerinden oluşan parlamentoda onaylanırdı. ... Herkes neye sahip olduğunu, payına ne düştüğünü, neye izin verildiğini ya da neyin yasak edildiğini bilirdi. Her şeyin bir kuralı, bir ölçüsü, bir dengesi vardı. ... Bu büyük imparatorlukta her şeyin yeri belliydi ve hepsinin üstünde de yaşlı imparator bulunurdu; günü gelip bu dünyadan göç ettiğinde, yerine bir başkasının geleceği ve her şeyin yerinin belli olduğu bu düzende hiçbir şeyin değişmeyeceği bilinirdi (ya da en azından öyle sanılırdı). Hiç kimse savaşı, devrimi ya da bir darbeyi aklına bile getirmezdi. Her türlü köklü değişim, şiddete dair her şey, aklın egemen olduğu bu çağda imkânsız görünürdü.

Bu güven duygusu milyonlarca insanın elde etmek istediği bir servet, bir ortak yaşam idealiydi. (Zweig 2013: 21-22)

Bu uzun alıntı Avusturya'nın, topluma aktardığı duyguyu ve toplumun Avusturya'ya karşı olan beklentisini kavramak adına önemlidir. Diğerybir tarafta Robert Musil'in "Kakanya (Kakanien)" adı altında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için kullandığı ifadeler Zweig'in gözlemlerine paraleldir:

Orada, yani Kakanya'da, takdir görmediği halde aslında birçok konuda örnek teşkil etmiş, aradan geçen zamanla birlikte batmış ve anlaşılmamış olan bu devlette de tempo vardı elbet ancak aşırı değildi. İnsan uzaklardayken ne zaman burasını düşünse; düzenli nehirler gibi, açık renk asker dimisinden yapılmış kuşaklar gibi dört bir yana uzanan ve ülkeleri yönetimin kağıt beyazı koluyla sarmalayan, meşakkatli yürüyüşlerin ve acele postaların zamanından kalma beyaz, geniş, müreffeh caddelerin hatırası belirirdi gözlerinin önünde. Hem de ne ülkeler! ... İnsanlarda ekonomiye ve dünyaya hakim olma hırsı yoktu ... Lüks

merakı yine vardı ancak asla Fransızlar kadar aşırı titiz bir lüks tutkusu yoktu. Spor yapıldı ama Anglosaksonlar kadar çılgınca yapılmazdı. (Musil 2022: 45-46)

Gerek Zweig'in gerekse Musil'in gözlemlerinin bir paralellik içerisinde ilerlemesi bir rastlantı değildir. Her iki isim de güçlü ifade yetenekleri üzerinden, toplumun Avusturya hakkındaki düşüncelerini, izlenimlerini dile getirmişlerdir. Gözleme ve karşılaştırma eylemleriyle, içerisinde buldukları zaman perspektifinden geçmişi ele almışlardır. Zweig'in *cazip ve elverişli konjonktür* (Zweig 2013: 27), Musil'in *Avrupa'daki en iyi bürokrasi tarzı* (Musil 2022: 46) ifadeleriyle tarif ettikleri, kuşkusuz ki toplumsal yaşama etki eden bu atmosferden insanların genel itibarıyla memnun olduklarını söylemek mümkündür. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişten çok önce çabalarının başladığı söylenen (Andics 1974a: 24) özgürce, birlikte ve kardeşçe yaşama amacına bu dönemde Avusturya coğrafyasında büyük ölçüde ulaşılmıştır. Toplumun geneli, nitelikli bir yaşam sürmekte ve bunun merkezinde de bireyin kendisi bulunmaktadır. Veliht Prens Rudolf 1887 yılında açılışını yaptığı bir konferansta şu sözleri kullanır: *Devletlerin ve toplumun en pahalı sermayesi insandır. Her hayat belirli bir değeri temsil eder* (Andics 1974: 261).

Siyasi, sosyal, ekonomik, dini ve etnik yaklaşımlardan bağımsız olarak insana verilen değer topluma yansımaması neredeyse imkansızdır. Mevcut hükümdarın oğlu ve her ne kadar gerçekleşmemiş olsa da teoride bir sonraki imparator olacak kişinin toplumu oluşturan bir varlığa karşı en büyük değeri atfetmesi de bu açıdan önemlidir. Dolayısıyla farklı katmanlarda insanların ve dolayısıyla da toplumun karşı karşıya olduğu olumlu atmosfer ortadadır. Bunu asıl değerli kılan ise başta Avrupa olmak üzere dünyanın büyük bir alanını kapsayacak coğrafyanın, büyük gelişmelerin hemen öncesinde, gerginlik ve çalışma ortamı içerisinde olmasıdır. Bunlara rağmen Avusturya, toplumsal refahı büyük ölçüde sağlayabilmektedir. Ancak Avrupa ve dünyanın, içerisinde bulunduğu gerginlik ve çatışma ortamının, Avusturya'ya ya da barındırdığı topluma hiçbir şekilde yansımadağı elbette söylenemez. Her ne kadar diğer coğrafyalar kadar diğer coğrafyalardan görece daha sağlıklı bir toplumsal yapıya sahip olsa da Avusturya da gelişmelerden etkilenmektedir.

İmparatorlukların tamamındaki genel sorunlar, Avrupa'nın içerisinde bulunduğu durum ve yaşamın farklı alanlarındaki dekadın duygusu Avusturya toplumuna doğal olarak yansımaktadır. Toplumun burçlarının sallanmaya başladığı ifadesinden (Andics 1974b: 28) çok boyutlu, olumsuz yönde bir etki alanı anlaşılmalıdır. Bireyin zihin ve duygu dünyaları da dahil olmak üzere, insanların varlığı ve toplumsal yapı temelden sarsılmaktadır. Buna yol açan temel nedenleri sadece, savaş tehdidi, sanayi ve teknolojideki gelişmeler, çok uluslu/dinli yapı, ayrılıkçı söylemlerden ibaret görmemek gerekir. İlk bakışta oldukça basit görünen birtakım değişimler veya sadece değişime dair sinyaller toplumun genelinde, *günbegün artan mutsuzluk* (Andics 1974a: 262) ile sonuçlanabilmektedir. Bundan nedenle, Freud ve Adler gibi isimlerin ortaya çıktıkları zaman ve coğrafya bir tesadüf olarak görülmemelidir. Arthur Schnitzler'in "Teğmen Gustl" karakterinin, kurmaca bir yapının kurmaca karakteri olarak, gördüğü ilgi, Freud ve Adler'in işaret ettikleri psikolojik durumun kanıtı niteliğindedir. Teğmen Gustl'in, kişiyi bunalıma sokan bir karakter olmasına rağmen, toplum için oldukça inandırıcı bir psikogram sunduğu ifade edilmektedir (Andics 1974b: 27). Bu yanıyla, kurmaca bir

karakter olarak Teğmen Gustl'ın toplumda yarattığı etki, toplumun ruh halinin bizzat yansımasıdır. Toplum içten içe mutsuzlukla baş başadır. Avusturyalılar, ironik bir şekilde kurmaca bir karakterde, Teğmen Gustl'da adeta kendilerini görmektedirler.

Oysaki başta başkenti Viyana olmak üzere Avusturya ilk bakışta topluma, dönemin güçlüklerine rağmen mutsuzluk sunacak bir yapıda değildir. Viyana, salt bir başkent olmaktan öte Avusturya'daki yaşamın, Avusturya toplumuna sunduklarının bir sembolü olarak görülebilir. Yüzyıllarca, insanların refah içerisinde huzurlu ve birçok açıdan üretken yaşadıkları bir kentten ötesini sembolize etmektedir. Zweig, Musil, Freud, Adler, Schnitzler gibi isimler ve daha fazlası Viyana'nın bu atmosferinin ürünüdür ve Viyana'dan ayrı düşünülmemelidir. 12 yıl Avusturya'nın cumhurbaşkanlığını yapmış olan Heinz Fischer, Avusturya ve özellikle "1900ler Viyana'sının" fikir dünyasının, etkileyici bir şekilde çok farklı alanlarda doğurganlık ve büyük üretilere yol açtığını ifade eder (Berger 2011: 11). Fischer, devamında onyıllar süren suskunluk, vesayet, fikir özgürlüğü kaybı ve gerileme sürecinin takip ettiğini ekler (Berger 2011: 11). Toplumun birbirinden bu denli farklı iki olguyu neredeyse bir arada ya da görece kısa bir zaman aralığı içerisinde deneyimlemesi, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecini farklı kılan en önemli unsurlardan biri olarak görülebilir. Bu dönemden öncesine bakıldığında büyük değişim ve dönüşümlerin yüzyıllar aldığına dair örnekler bulunabilir. Bu yüzden "yüzyıl dönümü (Jahrhundertwende)" kavramı, söz konusu iki yüzyıl arası geçiş ile adeta özdeştir.

Yüzyıl dönümü ile birlikte sadece bir sembol olarak Viyana'da değil, esasında toplumun neredeyse bütün sathında değişen yaşam ve değişmek zorunda kalan insan, birçok disipline malzeme kaynağı oluşturmuştur. İnsanı, toplumu ve her ikisinin kendi özelinde habitusunu ele alma açısından bu disiplinlerden kuşkusuz en önemlilerinden biri, edebiyattır. Edebiyatın kapsamı içerisinde ise toplum, bireyin hisleri, ruh ile beden çatışması gibi etkenleri sunmada Stefan Zweig ve Robert Musil, iki önemli isimdir. Bu isimleri, gözlem ve ifade yetenekleri dışında değerli kılan başka bir etken, dönemin siyasi ve toplumsal yapısından bizzat etkilenmiş olmalarıdır. Zweig'in öğretici/gerçek metin olarak *Dünün Dünyası* anısı (kimilerine göre otobiyografi), kurmaca metin olarak Musil'in *Niteliksiz Adam* romanı toplumsal yapıyı yansıtmaya oldukça başarılı yapıtlardır. Kurmaca bir metni, öğretici bir metin çerçevesinde incelemek ise, toplumsal yapıya dair kurmacalaştırılmış yaşantıların, gerçek yaşantılar üzerinden kontrol edilmesi ve sağlamalarının yapılmasıdır.

Dünün Dünyası ve Niteliksiz Adam

Stefan Zweig'in 1942 yılında yayımlanan, anı niteliği taşıyan *Dünün Dünyası* yapıtı, yazarın kendi yaşamı üzerinden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve devamındaki devletleri anlatan bir yapıttır. Olayın esas odak noktasında kendisi değil, imparatorluk ve devlet uygulamalarının yanı sıra toplumsal gelişmeler vardır. Zweig'in kendisi de *Hiçbir zaman şahsımı, yaşamöykümü başkalarına anlatmayı arzu edecek kadar önemsemedim.* (Zweig 2013: 15) diyerek bunun mesajını vermektedir. Kendisinden çok, merkezinde siyasi ve toplumsal gelişmelerin bulunacağı bir kitabı yazma cesareti için ... *normalde tek bir neslin yaşayabileceği olaylar, felaketler ve sınavlardan çok daha fazla şeylerin olması,*

inanılmaz derecede çok şeyin yaşanması gerekti. (Zweig 2013: 15) açıklamasını yapmaktadır. Dolayısıyla Zweig'ı, kitabı yazmaya sürükleyen asıl neden, içinde yaşadığı dönemin sundukları ve yaşattıklarıdır. *Dünün Dünyası*, ağırlıklı olarak Birinci Dünya Savaşı öncesinden İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilanına (3 Eylül 1939) kadarki süreyi anlatmaktadır.

Robert Musil'in 1930 ve 1932 yıllarında yayımlanan *Niteliksiz Adam* romanı tamamlanmamış bir romandır. 1930 yılında yayımlanan ilk cilt, toplamına "Birinci Kitap (Erstes Buch)" adını verdiği 2 bölümden ve 123 başlıktan oluşmaktadır. Romanın 1932 yılında yayımlanan ikinci cildi ise "İkinci Kitap (Zweites Buch)" adını verdiği 1 bölüm ve 38 başlıktan oluşmaktadır. Bu bölüme bir önceki cildin devamı şeklinde üçüncü bölüm olarak devam etmiştir. Musil'in hayattayken yayımladığı kısım bu kadardır ve roman, tamamlanmamış ya da tamamlanamamıştır.

Musil'in ölümünün ardından, *Niteliksiz Adam*'ın devamına ait taslak ve fragmanlar, eşi Martha Musil ve eleştirmen ve editörü Adolf Frise tarafından farklı tarihlerde yayımlanmıştır. Romanın Musil tarafından yayımlanan iki cildi, toplam ve bütün olarak incelendiğinde Musil'in uzun yıllar daha yaşaması durumunda dahi romanın tamamlanamayacağı izlenimi oluşmaktadır. Nitekim ölümünün ardından yayımlanan taslak ve fragmanlarda da bu izlenim değişmemektedir. Öte yandan 1932 yılından 1942 yılına kadar *Niteliksiz Adam*'ın devamına dair, kitap bazında yayım yapmamış olması bu izlenimin yersiz olmadığını gösterir niteliktedir. Bu duruma farklı nedenlerine dair çeşitli tezler üretilebilir. Ancak gerçek olan romanın, temelden sorgulamalar ve derin felsefi tartışmaların yanı sıra farklı disiplinlere dair güçlü öğeler sunmasıdır. Salt olay aktaran bir roman değildir; edebiyatın, romanın adeta felsefesini yapmaktadır. Bu yönüyle, tamamlanmamış olsa da *Niteliksiz Adam*, Robert Musil'i *20. yüzyıl romanının kurucuları* (Musil 2017a: 11) arasına yerleştirmektedir.

Toplumsal Panorama

1900 yılında Viyana, dünyanın geri kalanından bağımsız olarak, geçmişin Bağdat, Toledo, Floransa örneklerinde olduğu gibi, çok (multi) disiplinli bir atılım süreci içindedir. Bu sürecin gerçekleşmesinde en önemli etkenlerden birinin, Viyana'nın kozmopolit toplum yapısı olduğu söylenebilir. Alman, Avusturyalı, Bohemyalı, Hristiyan, Musevi, Yahudi gibi ayrımlara kapsamlı ve sistematik anlamda bir başvuru olmaksızın, sadece "Viyanalılar" olarak ele alınan ve günümüzde de alınması gereken bir toplum, farklı alanlarda büyük gelişmeler elde etmektedir. Viyanalılar, bu toplumsal atmosferde bir arada olabilmenin getirilerini bir bakıma sonuna kadar kullanmaktadırlar. Öyle ki normal şartlarda kurmaca bir yapıtta bir araya gelebilecek isimler, Viyanalılar olarak bir arada yaşamaktadırlar.

Bir sembol olma özelliğiyle Viyana, içinde Stefan Zweig ve kurmaca karakter olarak Ulrich'i de barındıran kültürel açıdan zengin bir toplumu ve görece büyük bir coğrafyayı ifade etmektedir. Zweig, kendi kökeni üzerinden bu toplum ve coğrafyayı anlatırken kullandığı ... *benim annem babam gibi on bin, hatta yirmi bin aile, güvenli*

değerlerin yüzyılında Viyana’da yaşamıştı. (Zweig 2013: 26) diyerek Viyana’nın farklı açılardan sunduklarını işaret eder. Robert Musil’in *şehrin ismine özel bir önem atfetmemek lazım* (Musil 2022: 14) diyerek, “niteliksiz adam” Ulrich için belirlediği mekân yine Viyana’dır. Ancak Musil, Viyana’nın alt ve üst yapılarına, gündelik yaşamına dair gözlemlerini aktarır. (Musil 2022: 13-14) Musil toplumsal yaşama dair verileri, daha çok “Kakanya” adını verdiği ve *kâğıt üstünde Avusturya Macaristan Monarşisi* (Musil 2022: 46) olduğunu söylediği yer üzerinden aktarmaktadır. Musil, zıtlıkları bir arada sunma tekniğine uygun olarak, Kakanya’nın olumlu ve olumsuz yanlarını bir arada sunar. (Musil 2022: 46-47) Buna rağmen, *Viyana dolaylarının güzellikleri* (Musil 2022: 377) gibi sinyal niteliğinde söylemler üzerinden tavrını belli eder. Dolayısıyla Musil’in kentin adına özel bir önem atfetmemesi, bu kenti güzel kılan olguların yapıları olmadığı yönünde yorumlanabilir. Diğer ve açıklayıcı bir ifadeyle, Viyana ilgi çekici bir kent olduğu için böyle bir topluma sahip değil, böyle bir topluma sahip olduğu için Viyana ilgi çekicidir.

Viyana’yı, içinde barındırdığı veya tuttuğu kozmopolit yapının, saygın, üretken, ilgi çekici kıldığı net bir şekilde söylenebilir. Zweig’in *Freud ve bilim dünyasının diğer temsilcileri dünyanın dikkatini eskiden beri ünlü Viyana Üniversitesi’ne çekmiştir ...* (Zweig 2013: 45) ifadesi bu tezi temellendirir niteliktedir. Musil’in ise açıkça kuram adları kullanarak andığı bireysel psikoloji (Musil 2022: 293), ardından *Psikanalizden bahsedildiğini duydun mu?* (Musil 2023b: 233) diye sorması ve *şu yeni moda doktorlar* (Musil 2023b: 233) ifadesiyle gönderme yaptığı kitle yine Viyana’yı üretken kılan topluluğa işaret etmektedir.

Viyana topluluğunu, hekim ve psikologlardan ibaret, ortak çalışma için bir araya gelmiş bir insan birlikteliği olarak görmemek gerekir. Viyana topluluğunu oluşturan insanlar, bir sembol olarak Viyana’nın bilimsel, kültürel, sanatsal ve diğer birtakım boyutlar itibarıyla gelişimini amaçlayan ve bu amaca katkı sunan bir toplumun üyeleridir. Viyana, kişilerin tüm farklılıklarına rağmen bir toplum oluşturabilmeyi büyük ölçüde başarabilmiştir. Bu açıdan, *Dünün Dünyası*’nda Zweig’in “Habsburg İmparatorluğu’nun güvenli dünyası” adlı bölümde “Viyanalı” kavramına bilinçli olarak ve ısrarla (Zweig 2013: 35-45) başvurduğu açıktır. Zweig’in okura aktardığı bu kültürde, Viyanalı olabilmeyi ayrı bir noktada konumlandığı görülmektedir. Öte yandan yine Zweig, başka bir bölümde 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecinde Viyanalı olmayı, diğer zamanlarda Viyanalı olmaktan da ayırır. Zweig *Bu küçük ve önemsiz bir şeydi. Ama bu olayın beni ne kadar yukarıya götüreceğini anlamak için Viyanalı, hem de o günkü kuşağın Viyanalısı olmak gerekir.* (Zweig 2013: 132) derken, söz konusu dönemde Viyanalı olmanın, küçük bir ayrıntıda kendisini gösterdiğini ifade eder. Bu teze göre genel olarak Viyanalı olmaktan öte, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecinde Viyanalı olmak toplumsal açıdan ayrı bir anlam taşımaktadır. Zweig Viyanalı olmayı açıkça sembolleştirir ve herkesin Viyanalı olamayacağına dair imayı “gerçek Viyanalı” (Zweig 2013: 43) kavramını kullanarak yapar. Viyanalıların kendilerine has birtakım özellik ve yaklaşımlarının olduğunu, okura net bir şekilde hissettirir. Zweig, örnek olarak *Bir Viyanalı için çok sayıda insanın katıldığı muhteşem bir törenle gömülmek onur verici bir şeydi; gerçek bir Viyanalının ölüm töreni bile, başkalarının göz zevkini okşamalıydı.* (Zweig 2013: 39) derken, ölümünün ardından bile “gerçek Viyanalı”nın farkını ortaya

koyduğunu anlatır. Dolayısıyla Viyanalı olmak, toplum olabilmeyen ya da toplumsallığın sembolleşmiş hali olarak yorumlanabilir.

Viyanalıların toplumsallaşabildiklerine dair somut örneği Zweig, aşçısı ile olan bir anısı üzerinden verir. Okuma ve yazma bilmeyen, Burg Tiyatrosu'na hiç gitmemiş olan, Charlotte Wolter'i hiç izlememiş ve görmemiş olan aşçısının, Wolter'in ölümüne aşırı derecede üzüldüğünü söyleyen Zweig devam eder: ... *ünlü bir ulusal oyuncuyu Viyana'da tüm halk öyle bir sahiplenirdi ki, kendisine çok uzak olan kişiler için bile ölümü bir felaket anlamına gelirdi.* (Zweig 2013: 37) Viyanalıların, toplum olarak birçok konuya dair ortak bir yaklaşıma sahip olduklarına dair bu gibi örnekler artırılabilir. Öyle ki Zweig'ın ... *bu toplumda sanata duysuz ve üslup zevkinden yoksun bir Viyanalının olabileceği hayal bile edilemezdi.* (Zweig 2013: 41) söylemi, toplumca benimsenmiş olan Viyanalı profilinin dışına bireylerce çıkılmadığını göstermektedir. Yazılı olmayan kurallar üzerinden, topluma Viyanalılık çerçevesi çizildiği anlaşılmaktadır. Zweig bizzat *toplumun en alt sınıfındaki en yoksul kişi bile* (Zweig 2013: 41) ifadelerini kullanarak verdiği estetik ve kültür örneği üzerinden, çizilmiş olan çerçevenin dışına çıkan kişi için *gerçek bir Viyanalı sayılmazdı* (Zweig 2013: 42) demektedir. Bu çerçeve, insanlık tarihinde hiçbir zaman tam anlamıyla gerçekleşmemiş olan, ortak bir yaklaşımın göstergesidir. Viyana sembolünde de tam anlamıyla gerçekleştiğini ortaya atmak doğru bir tez olmaz. Ancak Viyanalıların büyük ölçüde toplumsallaşabildikleri, toplumsallaşabildikleri ve ortaya ortak bir anlayış koyabildikleri açıktır. Bu noktadan yola çıkarak Sigmund Freud'dan Zweig'ın aşçısına kadar, Viyana'yı çok boyutlu zenginliğiyle Viyana kılanların, Viyana'daki toplumun üyeleri olduğunu söylemek mümkündür.

Birinci Dünya Savaşı öncesindeki bu olumlu atmosferin tam olarak ne zaman ve ne sonucunda değiştiğine dair çeşitli tezler üretilebilir. Savaşın başlaması, monarşiden cumhuriyete geçiş, faşizm gibi çeşitli nedenler ortaya atılabilir. Musil'in, *Niteliksiz Adam*'da Walter'e söylediği *Bugün her şey çöküyor!* (Musil 2022: 88) ifadesi romanın anlatılan zamanına göre 1913 yılına tarihlenebilir. Bu ifade, içerisinde söz konusu atmosfer de olmak üzere birçok değişikliğin dile getirilmesi olarak yorumlanabilir. Ancak zaman açısından geçerliliği konusunda dikkatli olmak gerekir. Genel olarak romana hasredilen zaman algısı ve hissettirilen dönem bu tarihten daha öncesine işaret etmektedir. "Paralel-Eylem/Paralel Faaliyet" etkinliğine hazırlığı romanın olayı olduğunu varsayarsak, Ağustos 1913'ten gerçekleştirilmesi planlanan tarih olan 2 Aralık 1918 arasında tamamlanmayan bir anlatılan zaman söz konusudur. Dolayısıyla bu teze göre, romanda okura "resmen bildirilen" zaman ile "aslında anlatılan" zaman farklıdır. Görece dar bir alana sıkıştırmadan, zamanın 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı olduğunu ve tüm hazırlığın Paralel Faaliyet üzerinden Birinci Dünya Savaşı'na yönelik (bk.: Musil 2023c: 685) olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre zamanın 1914 yılını aşması pek olası değildir; bu zaman noktası aşıldığında anlatılması gereken farklı olgular ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle, Musil'in "büyük olay" olarak Birinci Dünya Savaşı öncesindeki atmosfere ait yaşamın çeşitli boyutlarını dolaylı olarak anlattığını söylemek mümkündür.

Musil'in her şeyin çöktüğü görüşüne yine kendi söylemi olan ve gerek döneme gerekse topluma dair veri içeren *Ahlakın ya çözüldüğü yahut kramplar geçirdiği*

bir çağda yaşıyoruz. (Musil 2023b: 371) ifadesi örnek verilebilir. Bu ifadenin ardından Musil ekler: *... gelme ihtimali olan başka bir dünya uğruna insan kendini temiz tutmalıdır!* (Musil 2023b: 371) Romanda sadece dekadandan değil, geniş kapsamlı bir çöküş duygusu söz konusudur. Musil'in *Toplum hayatı artık ruhsuzlaştı ...* (Musil 2022: 146) ifadesi, altında çok boyutlu toplumsal dönüşümleri barındırmaktadır. Dünyanın ve yaşamın mekanikleştiği, akıp giden bantlar, akılcılığın diğer değerleri bastırması gibi çok boyutlu bireysel, kitlesel ve toplumsal dönüşümler yaşamı ruhsuz kılmaktadır. Bireyselleşme ve toplumsallaşma hem birliktedir hem de ayrıdır. Ancak dönemin ruhuna uygun olarak bireyselliğin ağır bastığını, hatta bireyin bireysel dahi olamadığı izlenimi hakimdir. Bir yanda *Alp dağlarından kooperatifler, liberal localar, kadın yardım dernekleri, meslek odaları, sosyal kuruluşlar, burjuva kulüpleri* (Musil 2022: 307) örnekleri üzerinden bireyselleşmeden toplumsalcılığa geçiş örnekleri verirken, diğer tarafta Musil bireyselleşmeye dair şu ifadelerle başvurur:

Günümüzde inanılmaz sayıda insan inanılmaz sayıda başka insanla üzücü bir zıtlık içinde bulunduğunu hissediyor. İnsanın, kendi muhiti dışında yaşayan insanlara hemen hiç güven duymaması, yani sadece bir Cermen'in bir Yahudi'yi değil bir futbol oyuncusunun bir piyanisti de anlaşılmasız ve aşağılık bir varlık sayması, kültürel temel niteliklerinden biri olmuş. (Musil 2022: 37)

Musil'in zıtlıkları bir arada sunma tekniği çerçevesinde ele alınması gereken bu söylem, toplumsal yaşamın değişmeye başladığına dair nitelikli bir örnektir. Musil *... burada sadece birlikte yaşadıkları vatandaşlardan tiksirmek maşeri bir duyguya dönüşmemiş aynı zamanda insanın kendi şahsına ve kaderine karşı güvensizliği de derin bir netlik kazanmıştı.* (Musil 2022: 47) diyerek bu durumu daha da ileriye taşır ve bireyin, birey dahi olamadığını veya bireysel davranmadığını ima eder: *... bir ülkenin sakinlerinin en az dokuz karakteri olur: Biri meslek, biri devlet, biri sınıf, biri coğrafya, biri cinsiyet, biri bilinçli, biri bilinçdışı karakter ve belki bir de hususi karakterdir; kişi bütün bunları kendi içinde birleştirir ancak sonrasında hepsinin içinde eriyip gider ...*¹ (Musil 2022: 47) Kişi ve taşıdığı, oluşturduğu kişilik bir tarafta bölünüp çoğalırken, diğer tarafta bölünüp yok olmaktadır. Sorun, kişinin içinde yaşadığı topluma duyduğu hislerden sıyrılıp, kendisiyle ilgili bir boyuta ulaşmaktadır. Bir noktadan sonra kişi, *...bu devlette insan negatif anlamda özgürdü, sürekli kendi varlığının yetersiz kalan yanlarını duyumsar ve olmayan ya da geri dönüşü imkânsız olayların hayaliyle, adeta insanlığı yaratan okyanusların nefesiyle ıslanmış gibi olurdu.* (Musil 2022: 48) sözleriyle varoluşunu sorgulamaktadır. Zweig da buna paralel bir şekilde varoluşa dair *Evimi ve bütün varoluşumu üç kez altüst ettiler, beni eskiye ait olanın ve geçmişin her türlü bağından koparıp olağanüstü bir acımasızlıkla boşluğa ... fırlattılar.* (Zweig 2013: 15) demektedir.

İnsanın, kendisini, ait olduğu toplumu adeta imhasından sonraki aşamada mekânın imhası da *Niteliksiz Adam*'da söz konusu olmaktadır. *... 'Hangi dünyaya?' diye düşündü Ulrich. 'Dünya diye bir şey yok!' Ona öyle geliyordu ki bu kavramın artık bir anlamı kalmamıştı.* (Musil 2023a: 415) ifadeleri, toplumun nitelikleri olup olmadığı tartışılan bir

¹ Yapıtlar arasında bütünlük oluşturabilmek adına tamamı çevrilmiş olan versiyon esas alınmış ve bununla devam edilmiştir. İki bölümlük "Birinci Kitap" kısımlarına dair alıntılar için Ahmet Cemal çevirileri ile karşılaştırma önerilir.

üyesinin dahi düşüncesi olarak romanda yer almaktadır. *Niteliksiz Adam*'da birey, toplum ve mekânın her birinde hem ayrı ayrı ve diğerlerinden bağımsız olarak hem de birbirleriyle bağlantılarında ciddi sorunlar mevcuttur. Üstelik Ulrich'in *Biz, öyle veya böyle girdiği her kabın şeklini alan bir kitleyiz!* (Musil 2023a: 92) tespitine rağmen toplumsal bir tutarsızlık ortadadır. Bir tarafta elverişsiz ortama rağmen toplum olabilmeyi başarmak, diğer tarafta toplum olabilmek bir yana birey dahi olamamak söz konusudur. Üstelik bu fiili duruma, birey olamayan bireye ve toplumsallaşamayan topluluğa sunulan mekansızlık ya da sunulmayan mekân eklenmektedir. Aslında Musil'in bizzat yayımlamadığı ya da yayımlayamadığı inceleme ve taslak bölümleri, *Niteliksiz Adam*'da bu karmaşanın dönemin ruhuna uygun olarak bilinçli olarak romana hasredildiğini göstermektedir. Musil'in *İnsanın iyiliğine inanmışsınız, birbirinizle geçinememişsiniz, hep aynı.* (Musil 2023c: 682) diyerek, bu süreci "cinnet ihtiyacı" (Musil 2023c: 682) ile sonlandırması, yaklaşımını göstermektedir. Diğer taraftan birey, toplum ve mekân tutarsızlığını ise Zweig'ın tezine uygun olarak "çöküşün başlangıcı" olarak görmüştür (Musil 2023c: 682).

Zweig, gerek bölgesel gerekse küresel olumsuzluklara rağmen var olan ve bizzat kendisinin dile getirdiği olumlu Viyana atmosferine, belirli açılardan kuşkuyla yaklaşmıştır. Olumlu yönde ilerleyen birçok gelişmenin altında tehlikelerle sonuçlanacak süreçler olduğunu fark etmiştir: *...kaçınılmaz bir üretme isteği yaratan yüzyıl dönümünün sağladığı çok özel, mutlu bir atmosfer* (Zweig 2013:80) şeklinde aktardığı bu atmosfer için Zweig, *...ülkemizdeki bu tehlikeli değişimlerin pek farkında değildik; başımızı kitaplardan ve tablolardan kaldırmıyor; siyasi ve sosyal sorunlara karşı en ufak bir ilgi duymuyorduk...* (Zweig 2013: 90) der. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise Zweig savaşın artık geçmişte kaldığı düşüncesiyle insanların rahat bir şekilde yaşamasına *sadece kendimizi kandırıyorduk* (Zweig 2013: 353) diyerek tepki gösterir. Tespiti ise şöyledir: *...dış yüzeyinde sakin, dingin görünen Avrupamızın altında tehlikeli akıntılar olduğunu fark etmiştim.* (Zweig 2013: 356) Bu ifadeleri Zweig Birinci Dünya Savaşı sonrası gördüğü ve İkinci Dünya Savaşı'na ortam hazırlayacak riskler için söylemiştir. Ancak bunları, ilk ifadelere ek olarak (Zweig 2013: 90) aynı şekilde Birinci Dünya Savaşı öncesindeki atmosfere aktarmak da uygundur. Bir tarafta sakinlik, diğer tarafta gizlice yaklaşan tehlike durmaktadır. *Bir nevi Araf'ta olan insan yığınları vardır* (Akyıldız Ercan 2020: 92) tezi bu atmosferi özetleme açısından oldukça uygun bir ifadedir. Musil'in *Kakanya'nın çöküşünün başlangıcıdır! -- Aşikâr bir modern dünya vakası olarak Avusturya.* (Musil 2023c: 682) ifadeleriyle tarif ettiği durum ile Zweig'ın anılarını bu açıdan paralel değerlendirmek gerekir.

Her iki yazarın da zaman açısından, ileride bir noktadan geçmişi ele alırları söylenebilir. Öğretici metin olarak *Dünün Dünyası*'nda Zweig, geçmişi, 1930lardan geriye dönük olarak aktarmıştır. 1 Eylül 1939 günü, saat 11 civarında Almanların Polonya'ya saldırdıklarını öğrendiği belirtir (Zweig 2013: 493). Kurmaca metin olarak *Niteliksiz Adam*'da ise durum, öğretici bir metne göre daha farklı ve karmaşıktır. Yapıtın adının, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ilk yıllarda "Kurtarıcı (Der Erlöser)" veya "Caus (Der Spion)", 1920lerin ortalarına doğru "İkiz Kız Kardeş (Die Zwillingsschwester)", 1928 yılından itibaren ise "Niteliksiz Adam (Der Mann ohne

Eigenschaften)'' olduğu söylenir (Corino 1989: 320). Dolayısıyla başlık değıştikçe, içeriğın de başlığa göre revize edilmemesi güçtür; nitekim bunun yapıldığına dair görüş vardır (Corino 1989: 320-321). Diğer bir konu Musil'in, romanı ne kadar süre öncesinden gerek zihninde gerekse taslak olarak tasarladığı konusudur; buna dair geçerli bir tez oluşturmak güçtür. Ancak bu durumda Robert Musil'in en erken 1928 yılından geçmişı ele aldığını söylemek mümkündür. Olaya, metinde son ana kadar değışiklik yapılabileceği gerçeği çerçevesinde, basım tarihleri açısından bakıldığında ise en erken 1930 ve 1932 yıllarından geçmişı ele aldığı söylenebilir. Dolayısıyla yaşananları bizzat deneyimlemiş ve atlatmış iki ismin geçmişı, ileri bir zamandan ele almaları, hangi gelişmenin hangi anlamı taşıdığını değerlendirme açısından, olay esnasında değerlendirmeye kıyasla daha geçerlidir. Bu yüzden her iki isim ve her iki yapıtın, olumlu atmosfere rağmen çöküşün başladığı tezi, ileriden geçmişe bakınca doğru bir değerlendirme olarak göze çarpmaktadır.

Zweig'in *Viyanalıların deyimiyle 'canlı ve hareketli' bir yaşam* (Zweig 2013: 137) olarak gördüğü, Musil'in *Bir hayat vardır, tekinsiz ve sınırsız olan bir şehvetin içindedir!* (Musil 2023b: 325) dediği birbirinden çok farklı olmayan ve sonuçlarının ortak bir noktaya çıktığı iki yaşam değerlendirmesi söz konusudur. Bu, yaşamın birçok alanında sıkça karşılaşılan zirvede olanın düşüşe yakın olması durumudur. Dolayısıyla Zweig'in şu alıntıdaki değerlendirmesi olağandır:

I. Dünya Savaşı'ndan önceki bu son birkaç yıl içinde olduğu kadar çok sevmemiştim, kıtamızı, daha önce hiç bu kadar birleşmesini dilememiş, yarınına bu kadar çok inanmamışım ... Felaketler, çöküntüler ve krizler içinde büyümüş, savaşı sürekli bir şey, hatta günlük bir olay gibi gören bugünün kuşağı için, biz yüzyıl dönümü gençlerinin sahip olduğu iyimserliği, dünyaya güvenini anlamak güçtür belki de. (Zweig 2013: 228)

Toplumsal değışimin öznesi konumunda insan durmaktadır. Değışimin, cansız varlıklar da dahil olmak üzere yaşam ve mekânın birçok boyutuna etki ettiği açıktır. Doğadaki söz gelimi bir kaya parçası da değışimden etkilenebilir. Ancak özne konumunda, işin esasında yer alan varlık, insandır. Karmaşık yapısıyla bir varlık olarak insanı ister öğretici olsun ister kurmaca olsun bir yapıt üzerinden tam anlamıyla yansıtmak güçtür. Özellikle de insanı salt biyolojik bir varlık olarak görünen boyutundan uzaklaştırıp, düşünen bir varlık olarak ele aldığımızda bu yapıyı incelemek daha da karmaşık bir zemine varmaktadır. *Niteliksiz Adam*'da Musil *Edebiyatta düşünen bir insanı yansıtmak kadar zor bir şey yoktur maalesef.* (Musil 2022: 153) der. Kurmaca bir yapıtta dahi bunu dillendirir. Özellikle de Zweig'in ifadesiyle *on insan neslinin yaşayabileceğinden çok daha fazla şey* (Zweig 2013: 16) yaşayan bir nesil söz konusuysa bu yansıtmaya işi daha güçleşmektedir. Buna rağmen Musil, dönemin insanının fiziksel ve psikolojik yükünü ve yok oluşunu derinlemesine yansıtmaya çalışmış ve nihai olarak aktarabilmiştir:

Gün boyu sakince yapacaklarını yapan bir vatandaşın kas performansı günde bir defa muazzam bir ağırlık kaldıran bir atletinkinden bariz biçimde daha yüksektir; bu, fizyolojik açıdan ispatlanmıştır, demek ki toplumdaki toplamları ve bu toplama uygunlukları göz önüne alınınca küçük gündelik işler bile dünyaya, kahramanlık eylemlerinden çok daha fazla enerji göndermektedir; hatta kahramanca bir iş burada adeta ufacak görünür, tıpkı muazzam bir illüzyonla dağ başına konan bir toz zerresi gibi. (Musil 2022: 18)

... ya bu تنها intizamdan, sahipsiz hareketlerin yuvalandığı varlığının dipsiz kuyularına, aklın bizi buharlaştırmasından koruyan, yaradılışın bu ıslak kuyusuna kaçtığım takdirde bulacağın şey ne olur? Uyarmalar ve refleksler, alışkanlık ve becerilerin oturması, tekrarlar, sabitleme, bilenme, diziliş ve tekdüzelik! İşte sana üniforma, kışla ve talimat, sevgili Stumm; sivil ruhun askeriyeyle çok garip bir akrabalığı vardır. Denebilir ki sivil ruh, elinden gelen her yerde, asla tam olarak uzanamadığı bu modele sıkıca tutunur. Tutunması mümkün olmayınca da bir başına kalan bir çocuk misali bekler. (Musil 2023a: 46)

Musil'in, önce bireyi ardından toplumu yoran hatta yok eden duruma ait ifadeleri, dönemin insanının, içerisinde bulunduğu panoramayı yansıtmakta ve onun sonunda nasıl çaresiz kaldığını göstermektedir. Bu panorama Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, dünyanın genelindeki gerginliğe rağmen, başta Viyanalılar olmak üzere Avusturyalıların kabul edebilecekleri hatta akıllarından geçirebilecekleri bir manzara değildi. Ancak Robert Musil ve bu süreçten görece çok sonra *Eserlerim, onları yazdığım dilin ülkesinde, milyonlarca dost okur bulunduğu ülkede yakılıp kül oldu.* (Zweig 2013: 16) diyecek olan Stefan Zweig, değişim ve dönüşümlerin ortaya çıkaracağı toplumsal manzarayı fark etmişlerdir. Nitekim olaylar izlenim ve öngörülerini yönünde gelişmiş ve 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde toplumsal durum, onların dahi belki öngörmediği bir boyuta ulaşmıştır.

Sonuç

Robert Musil'in *Niteliksiz Adam* romanı 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecindeki Viyana ve Avusturya yaşamının birçok boyutunu yansıtmaktadır. Çok disiplinli tartışma zeminlerinde bireyin, toplumun habitusunu aktarmaktadır. Anlaşılması güç, adeta "bir şey anlatmayan" bu roman, temelde çok şey anlatmakta ve özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğine dair önemli toplumsal veriler ortaya koymaktadır.

Stefan Zweig'in *Dünün Dünyası* anısında, ağırlıklı olarak 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın ilk çeyreğini aşan bir süreçte, başta Viyana toplumu olmak üzere Avusturya ve Avrupa'nın yaşadıkları merkezde durmaktadır. İlk olarak bireyin toplumsallaşabilmesi, ardından ait olduğu toplumdaki dışlanması ve sonuç olarak büyük bir coğrafyanın, kendi kendisini imhası aktarılmaktadır.

Her iki yazar ve her iki yapıt da dönemin toplumsal yapısını yansıtmada oldukça nitelikli veriler sunmaktadır. Bu yapıtlardan, öğretici metin olarak *Dünün Dünyası*'nın, gerçeğe ya da somut dünyaya dair veriler aktardığı saptanmıştır. Yapıtın merkezinde Stefan Zweig değil, tarihsel veriler vardır. Bu da yapıtı otobiyografiden uzaklaştıran, daha çok dönemin habitusunu yansıtan bir boyuta ulaştırmaktadır.

Kurmaca metin olarak *Niteliksiz Adam*'ın, toplumsal duruma dair örtük, metne hasredilmiş ve görece gizlenmiş veriler sunmaktadır. Bunda yapıtın kurmaca bir metin olmasının yanı sıra, yazarın başvurduğu anlatım teknikleri büyük rol oynamaktadır. Robert Musil, başarılı bir şekilde toplumsal durum ve başka birçok meselenin adeta felsefesini yapmış, bunları derinlemesine tartışmıştır.

Bu saptamalar ışığında *Niteliksiz Adam*, toplumsal duruma dair verileri *Dünün Dünyası* kadar açık sunmamakta, ancak derinlemesine sorgulamaktadır. Bir roman olarak

Niteliksiz Adam, bir anı olarak *Dünün Dünyası* çerçevesinde bu açıdan incelenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar büyük ölçüde paraleldir.

Sundukları 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlangıcına dair toplumsal habitus ciddi ölçüde örtüşmektedir. Anı türünde bu, olması gerekendir. Ancak roman türünde bunun herhangi bir kesinliği bulunmamasına rağmen, Musil'in gözlem ve tespitleri kimi zaman okurda öğretici metin algısını oluşturabilmektedir. Romanın bu niteliği dikkate değerdir.

Yapıtlar bir bütün olarak ve birlikte değerlendirildiklerinde; başta Viyanalılar, ardından Avusturyalılar ve son aşamada Avrupalıların, 19. yüzyılın son çeyreğinde ve 20. yüzyılın ilk çeyreğini aşan bir dönemde çalkantılı bir süreç geçirdikleri söylenebilir. Kimi zaman, toplumsal atmosferin olumlu yönde gelişmesi, toplumu yaşamın birçok alanına dair üretime yönlendirmiştir. Kimi zaman ise, toplum olabilmek bir yana, birey, birey olabilmeyi başaramamıştır. Birçok kimliği bir arada taşımak zorunda kalmış ve sonunda var olan kimliğinden de mahrum kalmıştır.

Yapıtlarda açıkça ifade edilmese de modernizmin, toplumu sürüklediği nokta hissedilmektedir. Bir yanda bilimsel gelişmelerin birey ve topluma sağladığı katkı tartışılmazken, diğer yanda bu gelişmeler yüzünden veya bu gelişmelere rağmen birey ve toplumun içine düştüğü durum aktarılmaktadır. Bu çatışmanın, birey ve toplumun ciddi ölçüde aleyhine sonuçlandığı görüşünün ağırlığı saptanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada, *Niteliksiz Adam* romanı kapsamında topluma dair genel bir panorama, *Dünün Dünyası*'nın aktardığı anı çerçevesi içinde çizilmiş; iki yapıtın paralel söylemleri irdelenmiştir. Buradan hareketle, Birinci Dünya Savaşı öncesinde toplumun, içinde bulunduğu durum genel bir çerçevede aktarılmıştır.

Kaynakça

- Akyıldız Ercan, Cemile** (2020): *Dünün Dünyası Işığında Stefan Zweig'in Hayatı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Andics, Hellmut** (1974a): *Das österreichische Jahrhundert*, Erster Band, Bearbeitete und erweiterte Ausgabe. Wien - München - Zürich: Wilhelm Goldmann Verlag.
- Andics, Hellmut** (1974b): *Der Untergang der Donaumonarchie*, Zweite Band, Bearbeitete und erweiterte Ausgabe. Wien - München - Zürich: Wilhelm Goldmann Verlag.
- Berger, Heinrich** u.a. (Hg.) (2011): *Politische Gewalt und Machtausübung im 20. Jahrhundert*. Wien - Köln - Weimar: Böhlau Verlag.
- Corino, Karl** (1989): *Robert Musil*. Hamburg: Rowohlt Verlag.
- Musil, Robert** (2017a): *Niteliksiz Adam*, 1. cilt, 10. baskı, (Çev.: Ahmet Cemal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Musil, Robert** (2017b): *Niteliksiz Adam*, 2. cilt, 7. baskı, (Çev.: Ahmet Cemal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Musil, Robert** (2022): *Niteliksiz Adam*, I. Cilt, 9. Basım, (Çev.: M. Sami Türk). İstanbul: Aylak Adam.
- Musil, Robert** (2023a): *Niteliksiz Adam*, II. Cilt, 6. Basım, (Çev.: M. Sami Türk). İstanbul: Aylak Adam.

- Musil, Robert** (2023b): *Niteliksiz Adam*, III. Cilt, 12. Basım, (Çev.: M. Sami Türk). İstanbul: Aylak Adam.
- Musil, Robert** (2023c): *Niteliksiz Adam*, IV. Cilt, 6. Basım, (Çev.: M. Sami Türk). İstanbul: Aylak Adam.
- Zweig, Stefan** (2013): *Dünün Dünyası*, (Çev.: Gülperi Sert). İstanbul: Can Sanat Yayınları.